

Jaunā Gaita 120

JAUNĀ GAITA

RAKSTU KRĀJUMS KULTŪRAI UN BRĪVAI DOMAI

JAUNĀ GAITA
VOL. XXIII 1978
NO. 4 · ISSUE 120

Jaunā Gaita is a Latvian journal devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor L. Zandbergs

Contributing Editors:

*J. Bierīņš / G. Augusts /
K. Ābele / V. Dreimane /
R. Ekmanis / A. Ezerģails /
G. Irbe / A. Ivaska /
S. Klauverts / A. Kraujiete /
T. Kīkaura / J. Mazutis /
I. Sakss / I. Sedriķa-Levis.*

Art Director: I. Rumpēters

Editorial Office:

*801 Concession St., Apt.408
Hamilton, Ontario,
Canada L8V 1C5*

*Copyright: 1978 by
„Ceļinieks“. Chairman of
the Board: Dr. A. Olte.*

*Business Manager:
M. Zandberga.*

Business Office:

*BOX 20, POSTAL STATION
“B“, HAMILTON, ONTARIO,
CANADA L8L 7T5*

*Subscription rates: USA and
Canada - 5 issues \$14.00,*

*England - £8.00,
Australia - A\$ 11.50,
Germany - DM 35.00,
Sweden - Kr 63.00,
Single issues \$ 3.50
Back issues
(if available) - \$ 2.00*

*Printed by Greenwood
Printers Ltd., Toronto,
Canada.*

*Second Class Mail
registration number 2005.*

23. GADA GĀJUMS
1978. GADS
4. (120. NUMURS)

SATURS

- 1 Divi fragmenti no Imanta Ziedoņa apceres „Par intonāciju nabadzību bērnu lasāmgrāmatās“
- 2 L. Zikmane, J.S. Bacha piemiņai
- 3 Kārlis Draviņš, Latvijas arheologu pētījumi pagājušajā gadā
- 7 Kārlis Ābele, Latviešu kultūras dzīve emigrācijā 1976. un 1977. gadā
- 20 GI, Par rokām, kuņģa dziesma dzimst
- 23 Gundars Pļavkalns, Vienkāršās lietas un briesmīgie svešvārdi *Aut*
- 27 Benita Veisberga, Tālākas atzīmes trimdas grāmatā *Cal*
- 30 Vincenta dzejoļi
- 32 Egītas Levitas dzejoļi
- 33 Viļa Zariņa dzejoļi
- 35 Lidijas Dombrovskas dzejoļi
- 39 Ints Cīrulis, Pasaule cita - *Zv.*
- 40 Daina Šķēle, Saruna ar Omu vai vientulība lielā pilsētā
- 43 SKAŅAS UN ATSKAŅAS
- 48 Jānis Beloglāzovs, Mazas piezīmes
- 50 Joachims Brauns, „Sprīdītis“ Bostonā
- 51 REDAKTORA PIEZĪMES
- 52 Andris Vitoliņš, Jaunākas un vecākas latviešu mūzikas skaņu plates
- 54 CEĻOJUMI - DIENASGRĀMATA
- 55 Juris Mazutis, Bostonas minirecenzijas
- 58 GRĀMATAS
Rolfs Ekmanis, Ironija, pretstati un distancēta attieksme
Ilmārs Briedis, Naktsvijoles skan, naktsvijoles smaržo
Gunars Irbe, Tā lieta lielā plašumā
Juris Silenieks, Literārs daudzstūris
Olģerts Liepiņš, Bels rāda padomju dzīves virspusi
Andrievs Ezerģails, Vērtīgs atmiņu krājums
- 67 LASĪTĀJU VĒSTULES
IN THIS ISSUE

Tālvaiža Kīkauras vāks. Laimoņa Smilškalna iekārtojums.
Kollāžai 7. lappusē (tāpat JG 118. numura 20. lappusē)
izmantoti U. Graša, J. Līģera; V. Motmillerā, A. Balgalves,
J. Valdmaņa un B. Roziša fotouzņēmumi.

ISSN 0448-9179

Kārlis Draviņš
LATVIJAS ARCHAIOLOGU PĒTĪJUMI
PAGĀJUŠAJĀ GADĀ

Šogad Rīgā iespiestajā grāmatā ar pārskatiem par arhαιologu un etnografu 1977. gada pētījumu rezultātiem lasām, ka aktīvs bijis „Latvijas PSR Kultūras ministrijas Mūzeju un kultūras pieminekļu zinātniskās pētniecības padomes Arhαιoloģijas sektors“ (tas, cita starpā, veicis aizvēstures pieminekļu apsekošanu (= apzināšanu) dažādos rajonos). Šo 13 ģenitīvu (!) rindu lasot, uzmacas jautājums, vai tad šāda (un dažāda laba cita tikpat bizantiski smaga!) nosaukuma vietā tiešām nevar atrast kādu citu, zīmīgu un īsu, kas vairāk atbilstu mūsu laiku dinamiskajam garam.

Šīnī grāmatā (Zinātniskās atskaites sesijas materiālos) latviešu arhαιologu referāti par viņu darba rezultātiem gan stipri konservatīvi, bet kopainā ļauj pietiekami plaši pārredzēt, kas paveikts, turpinot agrāko gadu pētījumus vai aizsākot jaunus. Pērn tie notikuši daudzos Latvijas nostūros; izrakumi, kas agrāk bija nepieciešami dažādās Piedaugavas vietās, iekāms tās neapklāj (pēc krievu uzspiestiem plāniem) ceļamo elektrisko spēkstaciju ūdeņi, gandrīz jau visi bijuši paveikti.

Latvijas aizvēstures pētīšana plašākā mērogā tika ievadīta jau mūsu valsts neatkarības gados, kad mūsu arhαιologi (Fr. Baledis, V. Ģinters, Ed. Šturms, A. Karnups, L. Vankina, abi Šnores, P. Stepiņš u.v.c.) paguva izdarīt izrakumus daudzos senkapos un pilskalnās. Ar atzinību jāpiemin arī E. Brastiņa pilskalnu uzņēmumi. Laikā pēc Otrā pasaules kara dzimtenē izaugusi jauna, jau ļoti speciālizējusies un enerģiska arhαιologu paaudze, šo speciālistu prāvais skaits (atskaites snieguši bezmaz pārdesmit pētnieki) rada iespēju, ka izrakumi var notikt, lai arī Latvijas vasara ir īsa, daudz un dažādās vietās.

Dažs varētu skeptiski jautāt, vai šiem visjaunākajiem arhαιologu darbiem vairs ir kāda nozīme, kad, daudzo gadu pētījumu rezultātā, Senlatvijas cilšu dzīve, materiālā kultūra, seno pilsētu un piļu celtni un no-

cietinājumu veids, celšanas tehnika, darba rīki, rotas, apbedīšanas rituāli utj. jau pietiekami labi izpētīti. Viss tas taču jau tik tālu pārskatāms, ka Zinātņu akadēmija nesen varēja laist klajā plašo, aptverošo darbu - *Latvijas arhαιoloģiju* (1974. g.).

Pašu latviešu arhαιologu jauno pētījumu rezultāti tomēr pierāda, ka šādam skepticis-
mam nav pamata.

Vienkār, ļoti svarīga ir vēl nepazīstamo senkapu un apmetņu apzināšana - lai aizkavētu to iznīcināšanu, iekāms nav noskaidrots, kas tur zemēs klēpi glabājas. Pagājušajā vasarā tādu apdraudētu (dažviet tikpat kā jau iznīcinātu) senkapu apzināts un arī pētīts labs skaits (tā Susejā, Tinužos, Beļavā, Litenē, Brantos, Līgatnē, Lielvārdē u.v.c.). Nemaz nav diskutējams jautājums, vai senkapu piedevu sudrabiem būtu jāļauj palikt zemē un pēc tam nokļūt kapu aplaupītāju vai nejaušu atradēju rokās, vai arī tie jānogādā mūzeju krājumos, kur tiem vienmēr būs zinātniska nozīme, kaut vai kā saļidzināmam materiālam. Daudzu citu līdz šim nezināmu senkapu izpētīšana (tā Rankā, Tērvetē, Zaļeniekos, Dundagā u.c.) paliek vēl tikai nākotnes uzdevums. Šķiet neticami, bet izrādās, ka mūsu dzimtenē ioprojām ir arī vēl neapzināti (un līdzšinējās kartēs nemaz neiezīmēti) pilskalni, tā Lejasciemā, Anspokos (Preiļu apvidū), Ciriša ezera Upuršalā, Lielvārdē un, varbūt, arī vēl kur citur.

Pērnvasaras izrakumos uzietas arī kādas unikālas senmantas, tā Staļģenē kādas sudraba rotas (deniņiem?) un savdabīgs sudraba kakla gredzens. Jādomā arī, ka bronzas gredzentiņiem izgreznotā Rušonu villaine (resp. tās fragmenti) savā izrotājumā nelidzinās nevienai citai „zeltiem kaltai“ - un ka gluži tāda pat nav un arī nekad vairs netiks atrasta.

Rets atradums ir arī vesela tāšu lāpa, uzīeta Āraišos, tāpat no tāsīm vītas auklas (turpat). Ka šādu objektu istā glabāšanas vieta var būt tikai zinātnisko iestāžu senmantu krātuves, nevar būt nekādu šaubu.

Augstāk minēto grāmatu pārlūkojot, duŗas acīs, ka daudzās pētītās apmetnēs, kapenēs un pilskalnās izrakto trauku lausku skaits ir liels, dažviet sniegdami vairākos tūkstošos, piem., Īdeņu ciemā (pie Lubāna ezera), kopā ar māla apmetuma gabaliem, pāri pār 10.000, daudz to arī Āraišos (šogad vien

vairāk nekā 7.000), Stupeļu pilskaļnā Ritē u.v.c.

Dažu pārskatu autori paši informē, ka no lauskām uzglabāšanai mūzeju krājumos paturētas ne visas, bet tomēr stipri liels procents. Varam spriest, ka blakus tai nozīmei, kas šīm trauku drumslām un gabaliem ir tieši arhαιoloģiskā aspektā, tās, savu švīkojumu un citu rotājumu dēļ, var būt ļoti nozīmīgi objekti mūsu nacionālā ornamenta attīstības gaitas noskaidrošanā. Nebūdam šīs nozares speciālists, neuzdrikstos spriest par šo problēmu detalizētāk, gan tikai domāt, ka visām mūsdienās pazīstamām latviskā ornamenta formām taču bijusi sava ilgāka attīstības gaita, sava priekšvēsture.

Šādus skaistumus apguldīja kapos! 12.gs. latgaļu sievietes goda tērps (Kārļu pagasts pie Cēsīm, rekonstrukcija).

Āraišu ezerpils. Pētnieku atsegto 9.-10.gs. celtņu atliekas.

Grezns saku koks, atrasts Āraišu ezerpilī.

Daudzās zinātniskās atskaitēs, lai arī tās konspēktīvas, norādīts, ka izrakumos atsegušies arī kādi koka objekti, tā seno celtnu paliekas u.tml. Šo atradumu nozīmi nedrīkstam novērtēt par zemu: tā krājas materiāli Latvijas dendrochronoloģiskai skālai. Kad tā reiz būs sastādīta, tad ar tās palīdzību varēs nosacīt, piemēram, tiklab kādas sen jau upes sanesumu smiltīs iegrimušas siekstas mūžu, kā arī droši datēt kādu vēl kaut cik saglabājušos Latvijas senpils apcietinājuma siju.

Šāda koku gadgredzenu rindu skāla, piemēram, ir jau izveidota Zviedrijas dienvidgalam (derīga Skonei, Halandei un, protams, gluži tuvajai Dānijai). Pašreiz, 1978. g. jūnijā, plānojot Lundā celt kādu jaunu sabiedrisku ēku, attiecīgajā zemes gabalā, senas baznīcas un kapsētas vietā, zviedru arheologi izdara izrakumus. Priekš pāris nedēļām atraka kādu kapu - un zārka vecumu nosacīja uz gadu: koks, no kā tas tīcis taisīts, nocirsts 1105. gadā!

Nešaubisimies, ka līdzīgi uz gadu koka senobjektu vecumu reiz noteiks arī Latvijā.

Latviešu aizvēsturē, īpaši mūsu tautas tapšanā, saplūstot kopā dažādām senām ciltīm, daudzas problēmas jau noskaidrotas, bet ļoti daudz kas vēl joprojām paliek tikai hipotētisku, kaut cik patīcamu minējumu plāksnē. Varam sagaidīt, ka nākamie sistēmiski veiktie arheologu pētījumi dos atbildes uz vēl daudziem jautājumiem. Gan tikai senatnes speciālistu izrakumi varēs palīdzēt noskaidrot, kur īsti stāvējusi pirmā kristīgā baznīca Latvijā (dāņu karalim Svenam Estridsenam par to gādānot, celta ap 1060. gadu). Šo rindu autors, dibinādams uz kādiem tīri teorētiskiem apsvērumiem vēl joprojām ir uzskatos, ka tā celta Kurzemes lībiešu zemē, Dundagā, vēlākās Kaļķu muīžas un Puišķalna pilskalna tuvumā.

Daudz vēl tikai šķetināmu problēmu ir latgaļu un sēļu senākā vēsturē. Jau Endzelīns vairākkārt aizrādīja, ka konstatējamās zināmas līdzīgas parādības seno sēļu un kuršu valodā. Tās varētu izskaidrot, spriežot, ka abas šīs latviešu senciltis kādreiz dzīvojušas gluži blakus. Varbūt nākamie mūsu un Lietuvas arheologu pētījumi dos drošu atbildi, vai kurši un sēļi kādreiz tiešām nav bijuši tuvi kaimiņi un vai nav arī kopīgi vienlaikus virzījušies uz ziemeļiem, uz tagadējās Ziemeļlietuvai,

Sēlijas un Kursas apgabaliem. Tādā gadījumā zemgaļi tikai vēlāk būtu iespiedušies vidū starp viņiem; jāpatur prātā, ka tālajos senlaikos cilvēku Eiropā bija nesalīdzināmi mazāk nekā tagad un iespējas netraucētai ekspansijai lielas.

Ka sēļi ieplūduši arī tālu Vidzemē (apmēram līdz Tīrzai), par to nav nekādu šaubu. No sensēļu valodas tad arī būtu izveidojies tā dēvētais augšzemnieku dialekts, apvidos, kur sēļi bijuši pārsvarā, saglabājot arī viņu runai specifisko intonācijas sistēmu.

Latgaļu valodas pētnieki, it īpaši nelaiķis Miķelis Bukšs, daudzkārt akcentējuši, ka tai ir daudzas, pie tam jau ļoti sen radušās īpatnības, kādēļ Latgalē runātā valodā nekādā ziņā nevar būt radusies no vidus (resp. zemgaliskām) izloksnēm, kā to savā laikā domāja prof. E. Blese.

Tagad, kad varam sagaidīt vēl daudzus jaunus arheologu pētījumus kā Lietuvā, tā Baltkrievijā, dažādos Piedņepras apgabalos un mūsu pašu zemē, laikam būs iespējams pārbaudīt kādu citu hipotezi. Preti - vai kādreiz nav noticis kāds citāds process: vai latgaļu senči tālā senatnē nav nākuši uz ziemeļiem, apiedami Pīniskas milzīgos (toreiz, laikam, pavisam grūti pārvaramos) purvus no austrumu puses. Citiem vārdiem: vai latgaļu pirmsenči nav bijuši kāda laužu grupa tā dēvēto Dņepras baltu kompleksā. Nonākot tālāk ziemeļos, pie tam apgabalos, kur priekšā varēja būt jau kādu rietumsomu cilšu apdzīvotas zemes, viņu virzīšanās varēja pagriezties uz rietumiem, uz Latvijas pusi.

M. Bukšs u.c. daudzos rakstos aizrādījuši, cik tālu prom tagadējā Krievijā, Polockas zemēs, vēl salīdzinot nesen dzīvojuši latvieši, t.i., latgaļi. Laikā, kad krievi vēl nebija atvirzījušies līdz Dņepras augštecei, tur taču būs bijusi visai plaša baltu (event. senlatgaļu) teritorija.

Var domāt, ka, ienākuši Latgalē, senie latgaļi pamazām sajaucās ar tur esošiem sēļiem, cik to tur, vispār, varēja būt, un dažu ko pārņēma no viņu valodas, savā tomēr saglabādami arī daudz ko senatnīgu.

Latviešu sentērpju pētniece M. Slava spriedusi (minētās grāmatas 177. l.p.), ka sēļu senās izplatības problēmā nozīmīgi ir arī viņu tautas apģērba pētījumi.

Viss sacītais liek ar lielu interesi gaidīt nākamos etnografu un arheologu pētījumus

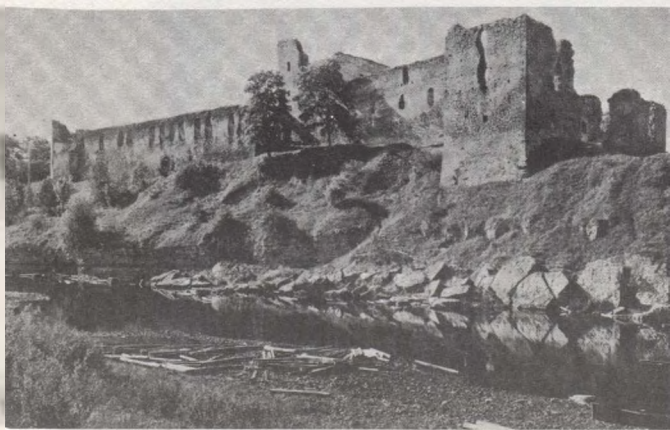
rezultātus.

No minētajiem pārskatiem redzams, ka turpinājusies Latvijas veco mūra piļu pētīšana Turaidā, Cēsis un Bauskā; kādi līdzīgi darbi notikuši arī pie Piltenes un Dobeles pils, pie kam vietumis veikti arī celtnu atjaunošanas darbi, piemēram, Turaidā.

Nepārsteidz apstākļi, ka tiek spriests: kādēļ gan latviešiem vajag atjaunot viņu apspiedēju vāciešu cietokšņus. Pret to var pamatoti iebilst: pirmkārt, šis pils, kaut arī svešu arhitektu plānotas, visumā taču mūsu pašu senču (latviešu un lībiešu) roku darbs, otrkārt, tās gadu simteņiem kalpoja arī visu attiecīgo Latvijas apgabalu aizsardzībai, piemēram, krievu daudzo iebrukumu gadījumos. Treškārt, tās pašas par sevi ir monumentālas ēkas, ievērojami sava laika celtniecības darbi, kuŗas vērts atjaunot jau tādēļ vien. Latvijū taču neiedomāsimies kā zemi, kas pilna ar vienmuļiem, stereotipiem, daudzkārt pilnīgi bezpersoniskiem kolchozu ciematiem! Jau tagad dažs tāds kolchoza ciemats attēlā visai atgādina kādu no agrākām, pāvisam maz simpātiskām lopu muižām.

Bez tam - atjaunotas dižpilis, piemēram, Bauska, var būt lieliskas novietnes mūzeāliem objektiem: gleznām, skulptūrām, arhαιologu izraktām senmantām, etnografiskām kolekcijām - un, pār visām lietām, ļoti retu grāmatu, attēlu, dokumentu u.tml. dubletēm vai fotokopijām. Mūsu superieroču laikmetā būtu taisni noziegums visu - un it visu latviešu kultūras vēsturē svarīgāko glabāt Rīgā - un tikai Rīgā!

Bauskas pilsdrupas.

Šķiet, būtu lieki aizrādīt, ka šādas mūzejpilis reizē būtu arī īstas tūristu atrakcijas, pieejamas par lētu ieejas maksu. Šādi ienākumi tomēr dotu ievērojamus līdzekļus celtnu apkurei, apgaismošanai utt.

Piebilstams, ka paredzēts kā pieminekļus aizsargāt arī Raunas, Lielstraupes, Rozbeķu un Vecpiebalgas pilsdrupas, Mazstraupes pili, Apšu luterāņu baznīcu, Lielstraupes zirgu pastu u.v.c.

Latvijas neatkarības laikā no dažu personu puses nāca ierosinājums Talsos atjaunot mūsu senču pili. Šo neprāta darbu - celt ēkas (kādas tad isti?!) lielajā pilskaļnā, kas nemaz vēl zinātniski nebija pētīts, izdevās aizkavēt; Pieminekļu valde to nepieļāva. Bet tagad Vidzemē patiesi tiks atjaunota veselā pils - un tā stāvēs tieši Āraišu ezerā. Šinī senajā ezerpilī vēl notiek pētījumi, bet pēc pāris gadiem varēs sākties restaurācijas darbi. Izrakumos, tā arī pagājušajā vasarā, atrasts daudz senmantu vai to fragmentu, tā ka šis ūdenspils atjaunotajās celtnēs būs iespējams novietot visādus kādreizējā inventāra objektus. Ja Dānijā atjaunoto Leijres dzelzs laikmeta ciemu (Roskildes tuvumā) tagad apmeklē lieli tūristu pulki un skolas veselām klasēm, tad, nav šaubu, tas pats notiks arī šinī Āraišu ezerpilī, kas pie tam vēl atrodas nodibinātā Gaujas nacionālā parka apgabalā.

Minētajā pārskatu grāmatā netrūkst liecību, cik daudz visādu piedevu uzraksts arī pērnvasar pētītajos senkapos. Nevar spriest citādi, kā ar nožēlu: kāds posts mūsu sentēviem ir bijusi viņu ticība! Viņu uzskati par viņsaules dzīvi!

Visi šie tēraudi - zobeni, šķēpi, cirvjī, naži un izkaptis, šis aproču, saktu, kakla rotu un gredzenu sudrabs un bronza - viss tas citos apstākļos taču būtu parējis pāriet jaunu un atkal tālāku jaunu paaudžu īpašumā, nevis katram indivīdam būtu bijis par jaunu jāgādā sev. Taču ne par lētu samaksu, kaut vietumis arī no pašu rotkaļiem.

Labi zināms, ka vēstures aplūkojumos neder spriedumi: ja nebūtu noticis tas, kas noticis, bet būtu noticis tas, kas nav noticis, tad būtu tā un tā... Tomēr var uzdrīkstēties domāt, ka, vērtībām paliekot dzīvo latviešu un lībiešu rokās, nevis nosligstot kapu tumsā, un mūsu zemju iedzīvotājiem kļūstot

(Nobeigums 49. lappusē)

LATVIJAS ARCHAIOLOGU PĒTĪJUMI... (Pārnesums no 6. lappuses)

aizvien turīgākiem, kāda šo vērtību daļa būtu nonākusi arī zemju valdnieku rīcībā kā nodevas. Var domāt, ka lielākas uzkrājušās vērtības event. būtu varējušas tikt arī īsti racionāli izmantotas - kaut vai zemes aizsardzībā, piemēram, aicinot svešzemju speciālistus, kas prot akmens cietokšņu celšanas mākslu, jā, varbūt pat algojot svešautiešu karadraudzes, savā laikā kaut vai vikingus... Var pat fantazēt, ka kāds senais valdnieks, kļuvis militāri spēcīgs, būtu spējis apvienot plašākus baltu apgabalus kādā lielākā dižkēniņa valstī.

Bet tās ir tikai fantazijas. Sudrabus un dārgos ieročus noguldīja kapos, tā, piemēram, Libagu Ķīļos septiņus šķēpus blakus kādam liela auguma vīram. Tas, varbūt, bija kāds libiešu karvadonis vai pat valdnieks.

Apceres autors Kārlis Draviņš studējis Latvijas universitātē, ieguvis baltu filoloģijas maģistra gradu, atstāts pie universitātes sagatavoties zinātniskam darbam,

izturējis doktora pārbaudījumus. Bijis baltu valodu lektors Tartu universitātē, 1944. g. neilgu laiku arī Rakstniecības muzeja pārzinis Rīgā. Publicējis grāmatas un virkni īsāku darbu par latviešu rakstu agrā perioda, izloksņu, folkloras u.c. jautājumiem. Dzimis Kurzemē, Stendē, 1901. g. 30. dec. Būdams students, pievienojies Ramaves dibinātāju aktīvajam kodolam.

